

Monika Mazurek*

Uniwersytet Gdański

TOŻSAMOŚĆ KASZUBSKA – DZIŚ (I JUTRO?)

Kaszubi są mniejszością zamieszkującą północne rejony Polski. Ich tożsamość wyznaczana jest przez język, przestrzeń i pochodzenie. Podejmowane są liczne działania mające na celu kształtowanie tożsamości grupy. Działania te inicjowane są obecnie przez dwóch głównych aktorów: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie oraz Kaszëbskô Jednota. Pierwsza z organizacji podkreśla polsko-kaszubski charakter tożsamości, zaś druga dąży do uznania Kaszubów za naród i podejmuje działania skupione na kreowaniu narodowej – kaszubskiej tożsamości grupy. W artykule opisane są liczne przedsięwzięcia podejmowane przez te organizacje, które mają podtrzymać, kreować kaszubskość (odmiennie przez nie pojmowaną). Tymczasem współczesna tożsamość kaszubska nie jest zero-jedynkowa, jest hybrydową tożsamością pogranicza, w której widoczne są elementy różnych kultur.

Słowa kluczowe: mniejszość etniczna, tożsamość etniczna, Kaszubi, organizacje etniczne

Przeglądając monografie naukowe, przewodniki, można odnieść wrażenie, że Polska jest krajem wielokulturowym (por. Majcherek 2008: 193). Dotyczy to przeszłości i teraźniejszości, a generalnie ma się nijak do wyników spisów powszechnych (z 2002 i 2011 roku). Spisy te wskazują co prawda, że na terenach dzisiejszej Rzeczypospolitej mieszkają mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym – kaszubskim, ale – analizując dane – należy przyznać, iż owa wielokulturowość Polski jest raczej symboliczna.

Możemy zatem mówić raczej o enklawach etniczności zamieszkałych przez mniejszości, przy czym jako mniejszość rozumiem grupę: „(...) która jest «jakoś» (na podstawie jakichś cech fizycznych lub kulturowych) wyróżniana przez swe społeczne otoczenie (w ramach którego funkcjonuje) i poddawana jest specyficznemu traktowaniu, które najlepiej można określić jako rozmaite formy dyskryminacji” (Mucha 2005: 18). Jest to definicja wprowadzona przez Louisa Wirtha (1947), a którą na gruncie polskim upowszechnił cytowany powyżej Janusz Mucha. Z definicji tej wynika kilka bardzo ważnych konsekwencji, mających znaczenie podczas analizowania stosunków etnicznych. Po pierwsze, mniejszość nie oznacza na danym terenie mniejszości numerycznej i może być liczebną większością (np. ludność pochodzenia ukraińskiego w Białym Borze czy też Kaszubi w Chmielnie). To powoduje, że status mniejszości jest relatywny (Ukraińcy stanowią bowiem dominującą większość kulturową w swoim kraju). Po drugie, mniejszości etniczne mogą być mniejszościami kulturowymi. Po

* Adres do korespondencji: Monika Mazurek, Uniwersytet Gdański, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Socjologii, Filozofii i Dziennikarstwa, ul. Bażyńskiego 4, 80-952 Gdańsk, e-mail: arenika@gmail.com.

trzecie, mniejszość przeciwstawiana jest dominującej większości (kulturowej), co wyznacza stosunki dominacji grupowej (por. Mucha 2005: 18; 2008: 20–21). Istotne jest również to, iż status mniejszości definiuje zbiorowość, a nie jednostkę. Raz przypisany jest trudny do zmiany: wyznacza poniekąd zgodę na działania podejmowane wobec mniejszości: dominację, dyskryminację i uprzedzenia.

Przez etniczną enklawę rozumiem zaś terytorium zamieszkałe głównie przez mniejszość etniczną, otoczone przez obszar należący do innej grupy etnicznej bądź narodu czy też państwa. Ciekawym historycznie przykładem enklawy zarówno etnicznej (kaszubskiej), jak i państwowej (polskiej) jest kaszubska wieś Nadole. W plebiscycie z 1920 roku mieszkańcy wsi opowiedzieli się za przynależnością do Polski, w wyniku czego granica została ustalona tak, że cały teren otaczający Nadole poza jeziorem należał do Niemiec. Jedyna nietransgraniczna droga do wsi prowadziła przez Jezioro Żarnowieckie (por. Borzyszkowski 1977).

Na terenie etnicznych enklaw przeprowadzane są rozmaite działania mające podkreślać etniczny charakter miejsca. Dokonywana jest etnicyzacja przestrzeni, choćby przez nadawanie nazw miejsc w języku danej mniejszości, zawłaszczana jest przestrzeń symboliczna – przez stawianie pomników, wywieszanie flag. Wreszcie podejmowane są rozmaite działania mające na celu kreowanie i podtrzymywanie tożsamości etnicznej, czego najbardziej wyrazistą egzemplifikacją są wszelakie czynności mające na celu rewitalizację języka danej mniejszości. Współcześnie można wskazać w Polsce etniczne enklawy zamieszkałe przez członków określonych społeczności. Jednym z takich miejsc są Kaszuby zamieszkałe przez Kaszubów. W swoim artykule chciałabym opisać wyznaczniki tożsamości kaszubskiej oraz działania podejmowane przez głównych aktorów społeczności kaszubskiej, które mają na celu podtrzymywanie i kształtowanie tożsamości kaszubskiej.

Kaszubi są w literaturze definiowani różnorodnie: jako regionalna wspólnota etniczna (por. Labuda 1990: 11), grupa etniczna (por. Obracht-Prondzyński 2002: 315), autochtoniczna grupa etniczna (Latoszek 1990: 43), regionalna społeczność kulturowo-etniczna (Synak 1990: 191) czy wreszcie jako mały naród (Jabłoński 2006: 5) lub mniejszość etniczna (Mazurek 2011: 329). Kaszubi w świetle *Ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* stanowią społeczność posługującą się językiem regionalnym – kaszubskim. W spisie powszechnym przeprowadzonym w 2002 roku około 5 tys. osób zadeklarowało narodowość kaszubską, a 52 tys. wskazało jako kaszubski język, którym posługuje się w domu. W kolejnym spisie, z 2011 roku, w którym to umożliwiono wskazanie podwójnej tożsamości, 228 tys. osób zadeklarowało kaszubską identyfikację etniczną (w tym 212 tys. wskazało na polsko-kaszubską tożsamość, a 16 tys. zadeklarowało narodowość kaszubską).

Tożsamość kaszubską wyznaczają trzy zasadnicze czynniki: język, przestrzeń oraz pochodzenie. Jest to hybrydowa tożsamość pogranicza – tym samym nie jest możliwe jednoznaczne wskazanie, który jest czynnikiem głównym. Nie można – w przypadku tożsamości kaszubskiej (a i zapewne w przypadku innych mniejszości również) – wskazać warunków bezwzględnych tożsamości. To powoduje, iż kultura – z głównym naciskiem kładzionym na język, pochodzenie, czyli prawo krwi – oraz zamieszkiwane terytorium są czynnikami równoważnymi. Jednocześnie osoba określająca się jak i wskazywana jako Kaszuba nie musi „spełniać” tych wszystkich warunków. Należy również pamiętać, iż we współczesnych czasach

coraz większą rolę odgrywa kontekstualność w wybieraniu tożsamości, również tej etnicznej. Etniczność jest bowiem: „(...) pojęciem kulturowym, odnoszącym się do wspólnoty norm, wartości, przekonań, symboli i praktyk kulturowych” (Barker 2005: 285), ponadto etniczność jest „(...) pojęciem relacyjnym, związanym ze zjawiskami samoidentyfikacji i przypisania społecznego” (Barker 2005: 285). Etniczność zatem jest praktyką dyskursywną. Ktoś może się określić jako Kaszuba nie ze względu na pochodzenie, znajomość języka, zamieszkiwane terytorium, ale dlatego, że w danym momencie chce. Tożsamość etniczna staje się zatem giddensowskim projektem, wyborem (por. choćby Barker 2005).

Należy jednak wskazać, że osiowym wyznacznikiem tożsamości kaszubskiej jest tradycyjnie język (por. Synak 1998). Również współcześnie do niego odwołują się liderzy społeczności kaszubskiej, wskazując na odmienność kultury kaszubskiej od polskiej. Jednakże analizując znaczenie języka kaszubskiego jako wyznacznika tożsamości kaszubskiej, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na jedną dosyć istotną kwestię. Według danych ze spisu powszechnego z 2002 roku językiem kaszubskim posługiwało się 52 665 osób, dane z 2011 podają, iż posługuje się nim przeszło dwa razy więcej osób: 108 140¹.

Wzrost deklaracji znajomości języka kaszubskiego prawdopodobnie spowodowany jest tym, iż kaszubski stał się oficjalnym językiem regionalnym na terenie Kaszub, którego można się uczyć w szkołach różnego typu, jak i tym, że powoli Kaszubi pozbywają się „kaszubskiego garbu” i przyznają się zarówno do bycia Kaszubą (sprzyjają temu publiczne deklaracje osób publicznych, jak choćby byłego premiera RP Donalda Tuska), jak i do znajomości języka. Przy czym – należy zauważyć i podkreślić – deklaracja znajomości języka kaszubskiego bynajmniej nie oznacza biegłej znajomości w mowie i piśmie. Rola języka kaszubskiego w komunikacji sprowadza się zasadniczo do symbolicznego wyzwalacza etniczności czy też symbolicznej ikony kaszubskości, szczególnie w sytuacjach o charakterze oficjalnym.

Należy przy tym pamiętać, analizując sytuację języka mniejszości – odnosi się to też do kaszubskiego – że stanowi on język „słaby”, o niższym statusie socjolingwistycznym w porównaniu do języka grupy dominującej. Kaszubski uznawany jest częściej za jedną z atrakcji turystycznych, przejaw etniczności na sprzedaż, aniżeli środek komunikacji w przestrzeni publicznej i prywatnej. Jednocześnie znajomość języka stanowi główne kryterium, na podstawie którego osoby uznają się za Kaszubę – to właśnie kaszubski staje się podstawą nabytej tożsamości kaszubskiej.

Język kaszubski pełni istotną funkcję w procesie kształtowania się autoidentyfikacji; głównie przez wytworzenie więzi pomiędzy tymi wszystkimi, którzy potrafią się danym językiem posługiwać. Wyznacza on granice „swojskości”, co jest jednoznaczne ze wskazaniem na „obcych” – wykluczonych ze wspólnoty posługującej się danym językiem. Gdy spotykają się dwie osoby, witają się po kaszubsku, zaczynają rozmowę w tym języku, po czym przechodzą w konwersacji na język polski. Wśród osób, które są pochodzenia kaszubskiego, język

¹ Dane liczbowe dotyczące SP z 2011 pochodzą z <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/.../Zalaczniknr9doli> – załącznik nr 9 do *III raportu dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień „Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych”*. Biorąc pod uwagę wyniki spisów powszechnych, należy mieć świadomość zastosowania odmiennej metodologii. W spisie z 2011, w przeciwieństwie do spisu z 2002, można było wybrać podwójną tożsamość (np. polską i kaszubską czy też polską i śląską).

kaszubski bardzo często jest tym językiem, w którym rozmawiają z dziadkami, porozumiewają się w swym kręgu rodzinnym, najbliższym, jednakże kaszubski jest także językiem, którego znajomość zdobywa się w szkole czy na kursach, poza środowiskiem domowym. Kaszubi pod względem językowym nie są grupą jednorodną: osoby ze starszego pokolenia znajomość języka (głównie mówionego) wyniosły z domu, zaś młodsze nauczyły się go poza domem (poznając kaszubski również w piśmie).

Kolejnym ważnym czynnikiem wyznaczającym tożsamość jest pochodzenie – prawo krwi. Dla Kaszubów (nie tylko zresztą dla nich) charakterystyczne jest bardzo częste odwoływanie się w dyskursie publicznym do więzi prymordialnej czy wprost do pokrewieństwa. Bardzo często wypytyują oni o pochodzenie, a genealogia jest wśród ich bardzo popularna².

W tym ujęciu odwołanie się do wspólnego pochodzenia oznacza stwierdzenie, iż dana populacja ma wspólną pulę genową, stanowiącą kryterium jej określenia. Należy zauważyć, że gdy uznamy posiadanie przodków z określonej grupy za czynnik determinujący pochodzenie etniczne, to ono zostaje powiązane z cechami biologicznymi – czyli z posiadaniem określonego zestawu genów wyznaczających takie, a nie inne zachowanie czy też posiadane cechy temperamentalne³. Można zatem wnioskować, że odpowiedni zestaw dziedziczonych przez pokolenia genów wpływa na specyficzny rodzaj przejawianych przez członków danej grupy zachowań czy też występowanie określonych cech osobowości lub temperamentalnych. Badania przeprowadzone przez Marcina Woźniaka z Zakładu Genetyki Molekularnej i Sądowej CM UMK w Bydgoszczy (por. Mazurek 2011: 224) nie potwierdziły tezy mówiącej o tym, iż Kaszubi mają charakterystyczny dla siebie genotyp.

W definicjach etniczności pochodzenie określane jest często w zależności od tego, do jakiej grupy etnicznej czy też narodowej należy jedno z rodziców. Pochodzenie można dziedziczyć po matce, po ojcu, a czasem konieczne jest posiadanie obydwójga rodziców z danej grupy. W przypadku Kaszubów nie można wskazać jednoznacznie, czy wśród Kaszubów dominuje typ patrylinearnego czy też matrylinearnego pochodzenia.

Odwoływanie się do wspólnoty pochodzenia, do wspólnych przodków jest jednym z najbardziej rudymentarnych mechanizmów, na którym może/i opiera się zazwyczaj tożsamość etniczna. Więzy plemienne to więzy krwi, a na nich opiera się mit o wspólnym pochodzeniu. Jak podkreśla Florian Znaniński, wiara w mit o wspólnym pochodzeniu: „(...) była zawsze silnym spoiwem solidarności. (...) Wiara ta zakładała często pogląd, że wszyscy pochodzący od wspólnego przodka mają tę samą krew lub uczestniczą w jakiejś na w pół mistycznej esencji” (Znaniński 1990: 129). Odwoływanie się do pochodzenia jako do głównego wyznacznika tożsamości może być skuteczną strategią w sytuacji zagrożenia ciągłości istnienia danej grupy, gdy musi ona uszczelnić swoje granice, a także w sytuacji mobilizacji zasobów grupowych.

---

² I Seminarium Genealogiczne zostało zorganizowane w Gdańsku w 2005 roku przez Instytut Kaszubski, II Seminarium Genealogiczne „Nasze korzenie. Wokół poszukiwań genealogicznych rodzin pomorskich” odbyło się w 2008 roku i zostało zorganizowane przez Instytut Kaszubski oraz Muzeum Miasta Gdyni. Obydwa cieszyły się olbrzymim zainteresowaniem. Liczne są również wydawnictwa poświęcone rodowi kaszubskim czy też sesje im poświęcone (choćby: <http://www.szlachta.org/sesjakaszubska.htm> [24.08.2008]), przy czym należy zauważyć, iż zainteresowania genealogiczne nie ograniczają się tylko do kręgu poszukiwaczy „szlachetnych” przodków.

³ Por. choćby: Plomin, DeFries, McClearn, McGuffin 2001; Ridley 2001.

Kwestia pochodzenia (w tym wypadku kaszubskiego) wydaje się istotna ze względu na to, iż nadal w środowisku kaszubskim problematyczna jest kwestia statusu grupowego. Ustawa o mniejszościach z 2005 roku określiła Kaszubów jako społeczność posługującą się językiem regionalnym – kaszubskim. Nie wszyscy jednak Kaszubi są kaszubskojęzyczni (i nie wszystkie osoby znające język kaszubski są Kaszubami), a jednak trudno im odmówić prawa do określania się mianem Kaszuby. Wśród Kaszubów nie ma również osób tylko kaszubskojęzycznych. Każdy Kaszuba mieszkający w Polsce zna język polski, zazwyczaj lepiej niż kaszubski. Kryterium językowe stało się zatem zbyt ostre. Nie wszyscy również mieszkający na terenie Kaszub są Kaszubami (chcą nimi być). To powoduje, że pochodzenie stało się i jest najbardziej optymalnym czynnikiem wyznaczającym tożsamość kaszubską. Zbiegło się to w czasie z ogólną implozją etniczną i postępującą globalizacją będącą odpowiedzią na globalizację i fokalizację (por. Appadurai 2005: 221). Bardzo ważne jest również to, że więzi kształtujące się w wyniku tego samego pochodzenia są najbardziej rudymentalnym rodzajem więzi o wysokim zabarwieniu afektywnym. Ponadto bardzo często wzbudzają ten afekt. Więzy te potrafią mobilizować grupy w kierunku określonych zachowań, postrzeganych przez tą grupę jako pożądane (por. Horowitz 2002: 74).

Na kaszubską tożsamość ma wpływ także przestrzeń (por. Anderson: 1991; Łukowski: 2002; Flis 2004: 12). Kaszuby można opisać jako przestrzeń, region, czasem określa się je jako miejsce zamieszkiwane przez Kaszubów (stąd i Kaszuby w Kanadzie). Generalnie wszystkie znane społeczeństwa (w tym i zbiorowości nomadyczne – por. Nowicka 2004: 381–382) posiadają więź z danym obszarem, a krajobraz stanowi punkt odniesienia o bardzo dużym ładunku emocjonalnym istotnym dla kształtowania się kategorii „my”. Jak zauważa Ewa Nowicka, bardzo często charakter organizacji społecznej jest wypadkową układu przestrzennego zbiorowości, a to z kolei jest implikacją zamieszkiwania określonego terytorium (Nowicka 2004: 381–382). Już Stanisław Ossowski dokonał ważnego i nadal aktualnego rozróżnienia na ojczyznę prywatną i ideologiczną (1967: 201–226). Ta ostatnia to terytorium, do którego rości sobie prawo naród mający swoje państwo. Z kolei ojczyzna prywatna to efekt indywidualnej relacji (afektu) członków danej zbiorowości do określonego, bardzo konkretnego fragmentu danej przestrzeni. W przypadku mniejszości (szczególnie etnicznych) ojczyzna prywatna, „mała ojczyzna”, jest bardzo istotnym elementem biorącym udział w kształtowaniu się tożsamości. Dla mniejszości zamieszkiwanie na danym terenie od wielu pokoleń jest jednym z zasadniczych kryteriów określających, czy dana grupa to grupa etniczna. Cechą charakterystyczną grup etnicznych jest także to, iż trwają one na swym terytorium niezależnie od zmian dotyczących przynależności państwowej tegoż terytorium (por. Porębski 1991: 10). W efekcie większość zbiorowości etnicznych (tak jak i narodów) możemy potraktować jako zbiorowości o charakterze przestrzennym, w przypadku których typowe jest dążenie do zawłaszczania określonego terytorium; do wyznaczania granic – w przypadku narodów bardzo ostrych, w przypadku zaś grup etnicznych bardziej płynnych, nieostrych.

Określoną przestrzeń zawłaszcza się na rozmaite sposoby: wprowadzając nazwy w języku danej grupy (mniejszości dążą do wprowadzania podwójnych nazw danych miejscowości czy instytucji), stawiając pomniki, flagując przestrzeń. Pomniki niczym totemy znaczą przestrzeń. Ten kto stawia pomniki, symbolicznie panuje na danej przestrzeni (por. Nijakowski

2006: 113). Moc pomnika polega na tym, jak zauważa Lech Nijakowski, że jest on nośnikiem wartości rdzennych dla danej grupy etnicznej, ponadto pomniki związane są z wydarzeniami ważnymi ze względu na pamięć historyczną mniejszości, niekoniecznie większości.

Terytorium jednocześnie staje się współcześnie trzecią przestrzenią – oderwało się ono od przestrzeni i często ma charakter czysto wirtualny (por. Bhabha 1995: 206–209). Typowa dla współczesnej tożsamości postnowoczesnej jest płynność, nieciągłość i ciągle negocjowanie tożsamości. W przypadku Kaszubów jest to ciągle przechodzenie z jednej tożsamości do drugiej, przy jednoczesnym braku jasno zdefiniowanych wzorów: już nie Kaszuba, już nie Polak. Jest to typowe dla obszarów pogranicza, którym są Kaszuby, zarówno obszar postkolonialny, jak i kolonizowany. Konsekwencją tego są problemy związane z niedookreśleniem tożsamości kaszubskiej i nieustalonym do końca statusem grupowym. Kaszubi są bowiem „pomiędzy” kulturą kaszubską i kulturą polską (a w przeszłości i kulturą niemiecką, która dla Kaszubów nie jest obca). Jednocześnie kultura polska staje się/jest kulturą dominującą. Kaszubi podlegają także procesowi globalizacji, który powoduje wzrost znaczenia lokalności (w tym wypadku kaszubskości) oraz powrót do trybalizmu: w przypadku Kaszubów – oznacza on powrót do wspólnoty kaszubskiej. Globalizacji towarzyszy przy tym hybrydyzacja (szczególnie tożsamości), a z drugiej zaś strony indygenizacja.

Opisując współczesną tożsamość kaszubską, należy wspomnieć o bardzo ważnych aktorach w społeczności kaszubskiej – można nawet zaryzykować stwierdzenie, iż ci aktorzy to główni decydenci kaszubskiej sceny politycznej i społecznej. Mowa tu o Zrzeszeniu Kaszubsko-Pomorskim oraz o Stowarzyszeniu Osób Narodowości Kaszubskiej Kaszëbskô Jednota. Te dwie organizacje o charakterze etnicznym chcą reprezentować Kaszubów i przede wszystkim, jak nie nade wszystko, kreować tożsamość kaszubską. Reprezentują one odmienną wizję rozwojową społeczności kaszubskiej. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie realizuje wizję „bawarską”, z czym związane jest podkreślanie podwójnego charakteru tożsamości kaszubskiej: polsko-kaszubskiej/kaszubsko-polskiej (kreowanej w symbiozie z kulturą polską). Kaszëbskô Jednota skłania się ku wizji „katalońskiej”, co oznacza skoncentrowanie się na afirmowaniu narodowości kaszubskiej (i podkreślaniu odrębności od kultury polskiej).

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie (dalej: Zrzeszenie, ZKP) powstało ponad pięćdziesiąt lat temu pod nazwą Zrzeszenie Kaszubskie. Jego zebranie założycielskie miało miejsce w Gdyni, 28 października 1956 roku⁴. W historii Zrzeszenia odnotowano istnienie przeszło 90 oddziałów. Zrzeszenie jest organizacją o charakterze regionalnym (choć ma oddziały poza Pomorzem, m.in. w Warszawie), etnicznym (ok. 80% członków organizacji deklaruje kaszubskie pochodzenie⁵). ZKP pretenduje do bycia głównym, jak nie jedynym, reprezentantem społeczności kaszubskiej w przestrzeni społecznej oraz głównym (i jedynym) podmiotem aktywnie kreującym tożsamość etniczną Kaszubów. Analizując działalność Zrzeszenia, odnosi się wrażenie, że pomimo deklaracji bycia pozarządową organizacją apolityczną jest to

⁴ 12 listopada tego samego roku zarejestrowano Zrzeszenie, 2 grudnia w Gdańsku odbył się I Zjazd, wzięło w nim udział 150 osób (por. Bolduan 1996: 109–140). Pierwszy oddział powstał w Żukowie (7–8.12.1956), kolejne w Jastarni, Chmielnie (09.12.1956 roku). Następnie powstały oddziały w Gdyni (12.12.1956 roku), Wejherowie (14.12.1956 roku) oraz Kartuzach i Kościerzynie (16.12.1956) (Obracht-Prondzyński 2006: 51–60).

⁵ Wszelkie dane dotyczące ZKP pochodzą z badań własnych autorki – por. Mazurek 2009.

quasi-partia polityczna⁶. To powoduje, że działacze Zrzeszenia coraz bardziej angażują się w politykę samorządową wszystkich szczebli⁷. Jego zdaniem „Próba «wzmocnienia» tego rodzaju działań przez stworzenie – tak jak by niektórzy chcieli – czegoś w rodzaju partii etnicznej oznaczałaby marginalizację Kaszubów, przejście na tory politycznej opozycji i koncentrowanie się głównie na obronie wąsko rozumianego interesu grupowego, nie zaś na twórczym rozwoju świadomości i etnicznej kultury, otwartej na współpracę z innymi, wzbogacającej tradycyjne dziedzictwo”⁸ (Synak 2008: 205). Oficjalnie Zrzeszenie jednoznacznie negatywnie ustosunkowuje się do pomysłów utworzenia partii politycznej reprezentującej Kaszubów.

O rosnącej świadomości podmiotowości etnicznej, obok idei powołania partii politycznej, świadczy powołanie w 2011 roku drugiej organizacji o charakterze etnicznym, w tym przypadku jednoznacznie narodowym: Kaszëbskô Jednota (dalej: KJ, Jednota).

Spotkanie komitetu założycielskiego Kaszëbskô Jednota odbyło się 4 czerwca 2011 roku w Rumi⁹. KJ podkreśla narodowy (kaszubski) charakter organizacji i jego celem jest zmiana statusu Kaszubów w *Ustawie z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Dokładnie chodzi o przyznanie Kaszubom statusu mniejszości etnicznej. Argumentują to tym, iż w przeciwieństwie do języka kaszubskiego, Kaszubi – jako mniejszość – nie są objęci ochroną prawną. Cechą charakterystyczną dla Kaszëbskô Jednota jest to, że większość jej członków to osoby, których okres dorastania przypadł na czas po pierwszym spisie powszechnym, który wprowadził niejako Kaszubów jako społeczność regionalną do dyskursu publicznego i którzy mogli uczyć się języka kaszubskiego w szkołach publicznych.

Cechą wspólną zarówno Zrzeszenia, jak i Jednoty, które otwarcie nie rywalizują w przestrzeni publicznej, jest skupienie swoich działań na języku kaszubskim – odmiennie jednak realizowanych. Organizacje te obecnie odgrywają zasadniczą rolę w działaniach mających na celu podtrzymywanie i kreowanie tożsamości etnicznej Kaszubów. Etniczność związana jest z grupowym poczuciem wspólnej tradycji, historii – każda jednak historia ma swój początek, każda tradycja została (kiedyś) wymyślona (por. Hobsbawm i Ranger 2008).

Aby tradycje odgrywały (jakąś) rolę, muszą być podtrzymywane, zaś rytuały i ceremonie muszą być odtwarzane. To wszystko z jednej strony kreuje, a z drugiej utrzymuje poczucie przynależności do grupy – wspólnoty etnicznej. Zdaniem Erica Hobsbawma pod terminem tradycja wynaleziona, czyli wykreowana, kryją się tradycje dwojakiego rodzaju: te wymyślone od postaw (w przypadku Kaszubów byłyby to zjazdy Kaszubów, Dzień Jedności Kaszubów czy Święto Truskawki) oraz te, które zostały wymyślone w zamierzczłej przeszłości (ścinanie Kani). Tradycja wynaleziona – jak wskazuje Hobsbawm, to: „(...) zespół działań o charakterze rytualnym lub symbolicznym, rządzonych zazwyczaj przez jawnie bądź milcząco przyjęte

⁶ Szersza analiza politycznej działalności politycznej Zrzeszenia została podjęta przez autorkę w innym miejscu (Mazurek 2010a: 77–98).

⁷ Przykładem może tu być choćby aktualny prezes ZKP Łukasz Grzędzicki startujący w ostatnich wyborach do Parlamentu Europejskiego z listy PO.

⁸ Chodzi tu o pomysł Witolda Bobrowskiego utworzenia w 2006 roku Kaszubskiej Partii Narodowej (na wzór Narodowej Partii Fryzów) czy też idee utworzenia Partii Rozwoju Pomorza głoszone przez Artura Jabłońskiego.

⁹ Prezesem organizacji został Mateusz Meyer, zaś wiceprezesem Wojciech Etmański.

reguły; działania te mają wpajać ludziom pewne wartości i normy zachowania przez ciągłe repetycje – co siłą rzeczy sugeruje kontynuowanie przeszłości” (Hobsbawm 2008: 10). Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż tradycja to nie to samo co obyczaj, dominujący w społeczeństwach tradycyjnych (por. Hobsbawm 2008: 10–11). Tradycje, które zostały wymyślone, wykreowane, cyklicznie odtwarzane mają za zadanie wytworzenie poczucia wspólnotowości (zarówno tej rzeczywistej, jak i wyobrażonej). Służą one mobilizacji zasobów grupowych, przy jednoczesnym legitymizowaniu instytucji je kreujących (por. Hobsbawm 2008: 17), pośredniczą w tworzeniu tożsamości grupowej, wyznaczając granice grupy. Ich główne zadanie to kreowanie (wykreowanie?) wyobrażonej wspólnoty grupowej – Kaszubów.

Tradycje, rytuały, obrzędy (zarówno te wymyślone w mrokach dziejów, jak i te stworzone całkiem niedawno) w każdej wspólnocie mają na celu pobudzenie i utrzymanie więzi grupowej; pełnią głównie funkcję integracyjną. Cechą charakterystyczną tych działań w przypadku Kaszubów jest dosyć znaczne natężenie elementów sakralnych. Każda etniczność (podobnie jak i tradycje) jest wykreowana i kreowana, także kaszubska. Może być zatem i jest kreowana jako: kaszubsko-polska, polsko-kaszubska albo narodowa: kaszubska.

Jednym z ważniejszych wydarzeń w społeczności kaszubskiej są coroczne zjazdy Kaszubów, choć właściwie są to zjazdy oddziałów Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Ta organizacja bowiem odpowiada za pomysł i realizację poszczególnych zjazdów. Pod koniec lat 90. ubiegłego stulecia, zrzeszeni w organizacji zainspirowani faktem, iż w wyniku reformy administracyjnej znaleźli się po raz pierwszy w granicach administracyjnych jednego województwa, Kaszubi postanowili co roku organizować zjazdy. Pierwszy, który miał być jednorazowym faktem, odbył się 19 czerwca 1999 roku na rubieżach Kaszub, w Chojnicach. Okazało się jednak, że zorganizowano kolejne¹⁰. Zjazdy Kaszubów są przewidywalne, a przez to mimo odświętnego charakteru są swojskie, mają bardzo podobny scenariusz¹¹. Kaszubi – ubrani (przebrani?) w kaszubskie stroje, oznaczeni różnymi emblematami (mającymi wskazać, że są uczestnikami Zjazdu – może to być chusta lub koszulka), przybywają z całego obszaru Kaszub. Z odległych miejscowości przyjeżdżają baną, czyli pociągami (Transcassubia). Przygotowują się do pochodu, idą do kościoła, aby uczestniczyć we mszy świętej. W każdym mieście dokonywany jest symboliczny akt przekazania kluczy do miasta. Po tym rytuale rozpoczyna się część biesiadna czy raczej artystyczna, podczas której na scenie pojawiają się najpierw zespoły folklorystyczne, potem inne – grające muzykę popularną, często rock po kaszubsku, na końcu występuje „gwiazda”, co ciekawe „gwiazda” mainstreamu popkultury polskiej.

Zjazdy są corocznym kaszubskim rytuałem, którego działanie, jak zauważa Eric W. Rothenthal (2003: 11), wyraża się w symbolach. Rytuał – przedmiot refleksji, stanowi element niezbędny, aby utrzymać ład społeczny. Można powiedzieć, że stanowi konsekwencję

¹⁰ Następny odbył się na Helu (2000), zaś kolejne: w Wejherowie (2001), Kartuzach (2002), Słupsku (2003), Kościerzynie (2004), Łebie (2005), Gdyni (2006), Brusach (2007). Dziesiąty zjazd odbył się w Gdańsku (2008), jedenasty w Bytowie (2009), a dwunasty w Pucku (2010). W roku 2011 zjazd odbył się w Lęborku, w 2012 w Sopocie, w 2013 we Władysławowie, zaś w roku 2014 w Pruszczu Gdańskim.

¹¹ Program XV Zjazdu, który miał miejsce w Pruszczu Gdańskim znajduje się na stronie: <http://www.kaszubi.pl/o/zjzdkaszubow/artikulmenu?id=151>. Wnikliwy czytelnik może go porównać z programem X Zjazdu, który odbył się w Gdańsku: <http://gdansk.naszemiasto.pl/artikul/x-jubileuszowy-zjazd-kaszubow-z-wszystkich-stron-do-gdanska,226777,t,id.html> [23.06.2014].

grupowego życia ludzi i jest jej spoiwem. Rytuały odbywające się cyklicznie są dlatego ważne, iż wyznaczają cykl życia grupy: grupa organizuje poniekąd swoje trwanie „pod rytuały”: od zjazdu do zjazdu, od jednego Dnia Jedności Kaszubów do następnego Dnia Jedności Kaszubów. Pierwszy Dzień Jedności miał miejsce 19 marca 2005 roku w Gdańsku. Kolejne odbywają się każdego roku dokładnie tego samego dnia. Zrzeszenie jest także inicjatorem wydarzeń folklorystycznych „Nieznane Kaszuby”, które odbywają się poza terenem Kaszub¹². O ile zjazdy są organizowane przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie i przez nie „zawłaszczane”, o tyle na Dzień Jedności Kaszubów Zrzeszenie monopolu nie ma. Kaszëbskô Jednota również organizuje obchody Dnia Jedności Kaszubów. W roku 2013 święto obchodzone było w Gdyni, pod pomnikiem Antoniego Abrahama na placu Kaszubskim.

W tym miejscu należy wspomnieć, iż inicjatorem Dnia Jedności był ówczesny prezes ZKP Artur Jabłoński, obecnie związany z Kaszëbskô Jednota. Z inicjatywy tej organizacji od 2012 roku 18 sierpnia obchodzone jest święto flagi kaszubskiej (Swiãto Kaszëbszczi Fanë). Pierwsza uroczystość odbyła się w Wejherowie, a organizatorem było Radio Kaszëbë wraz z Kaszubskim Instytutem Rozwoju z Kościerzyny oraz z Wilno Heritage Society z Kanady¹³. Data 18 sierpnia nie jest datą przypadkową – tego dnia w 1929 roku odbył się w Kartuzach zjazd założycielski Zrzeszenia Regionalnego Kaszubów, którego prezesem został Aleksander Majkowski. Tego też dnia po raz pierwszy publicznie wywieszono czarno-żółte chorągwie i chorągwie z czarnym gryfem na żółtym tle.

Jeśli już mowa o inicjatywach Kaszëbskô Jednota, to jedną z bardziej spektakularnych i ważkich jest włączenie się przez tę organizację w akcję „knégòbùs” Radia Kaszëbë, który ruszył 8 stycznia 2014 z Gdyni (przez cały rok „knégòbùs” ma dotrzeć do około 60 miejscowości). Swoistym pretekstem do uruchomienia akcji był fakt niskiej liczby kandydatów na kierunek etnofilologii kaszubskiej¹⁴ na Uniwersytecie Gdańskim, co poskutkowało tym, iż kierunek nie został uruchomiony. „Knégòbùs” to objazdowy księgozbiór, który można obejrzeć, przeczytać daną pozycję czy też ją zakupić (te pozycje, które wydawane są obecnie). Wspomniana inicjatywa kierowana do młodych ludzi również koncentruje się na języku; podobnie jak druga inicjatywa Radia Kaszëbë, które zdaje się bardzo ważnym ośrodkiem kreującym współczesną kulturę kaszubską-narodową. Ta stacja radiowa od 2010 roku organizuje Kaszubskiego Idola. W tym miejscu należy wskazać, iż muzyka – w etno-popowym wydaniu stanowi obecnie najdynamiczniejszą część kultury kaszubskiej, przy czym kaszubska muzyka jest specyficzną hybrydą: w nowych (czytaj: zazwyczaj rockowych albo jazzowych) aranżacjach wykorzystywane są charakterystyczne elementy kaszubskiej muzyki ludowej. Jest to mieszanka kultury polskiej, tradycyjnych elementów muzyki kaszubskiej, a także globalnej

¹² Pierwsze takie wydarzenie odbyło się 21 września 2007 roku w Warszawie na Nowym Rynku, kolejne 30 czerwca 2008 roku również w Warszawie, a następne 20 września 2008 roku na Starym Rynku w Poznaniu.

¹³ Więcej informacji: <http://kaszëbsko.com/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=207&cntnt01returnid=26> [23.06. 2014].

¹⁴ Po raz pierwszy w dziejach Uniwersytetu Gdańskiego w roku 2013 rozpoczęła się rekrutacja na kierunek etnofilologia kaszubska (na rok akademicki 2013/2014) dzięki staraniom pracowników Uniwersytetu oraz ZKP. Niestety zbyt mała liczba kandydatów spowodowała, iż kierunek nie został uruchomiony. W roku akademickim 2014/2015 uruchomiono go jednak pomimo zbyt małej liczby osób dzięki dofinansowaniu ze źródeł własnych Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego.

(czyt.: anglojęzycznej) muzyki popularnej. Kaszubska muzyka popularna jest kolejnym, obok haftu, produktem w firmie Kaszubi sp. z o.o, by sparafrazować tytuł książki Johna Comaroff i Jean Comaroff (2011).

Nie tylko jednak wydarzenia kreowane przez Zrzeszenie czy Jednotę są ważne dla Kaszubów. Jednymi z ważniejszych, jak nie najważniejszych, są kaszubskie pielgrzymki. Jak już wspomniałam, z kaszubską etnicznością związana jest bardzo silna etniczacja rytuałów religijnych (także tych świeckich, czego przykładem są msze na zjazdach Kaszubów). Pielgrzymki utrzymują i kształtują poczucie wspólnotowości z wykorzystaniem religii katolickiej, a miejsca kultu religijnego są dla Kaszubów symbolami grupowymi. Dla Kaszubów wyjątkowe – symboliczne, miejsca pielgrzymek to sanktuaria, wśród których wymienić należy dwa: w Sianowie koło Kartuz (MB Królowej Kaszub) oraz w Swarzewie (MB Królowej Morza). Kaszubi pielgrzymują również do dwóch kalwarii kaszubskich: wejherowskiej (zwanej Kaszubską Jerozolimą) oraz do Wiela. Charakterystyczne jest to, że obrzędowość sanktuaryjna przeplata się z elementami etnicznymi, do czego przyczyniło się istotnie wprowadzenie w latach 90. ubiegłego stulecia elementów kaszubskich do liturgii (głównie odprawianie kazań w języku kaszubskim) (por. Obracht-Prondzyński 2009). Najbardziej charakterystyczne dla Kaszubów są dwie pielgrzymki odbywane łodziami: Pielgrzymka Łodziowa Rybaków do Pucka na odpust św. Piotra i Pawła oraz Łodziowa Pielgrzymka z Nadola do Żarnowca, która połączona jest z festynem parafialnym (koniec lipca). Wydawać by się mogło, iż odbywają się one „od zawsze”. Nic bardziej mylnego. Obydwie są stosunkowo nowymi tradycjami wynalezionymi. Mimo że korzenie pierwszej z pielgrzymek sięgają średniowiecza (podobno!), to jej reaktywacja nastąpiła w 1981 roku¹⁵.

Dla Kaszubów ważne były również pielgrzymki do Ziemi Świętej (2000, 2001, 2003), do Rzymu (15–24.10.2004 w intencji rychłej beatyfikacji Sługi Bożego Konstantyna Dominika) oraz pielgrzymki do Częstochowy czy na Giewont (2006). Bardzo ważna była pierwsza pielgrzymka do Ziemi Świętej w 2000 roku, kiedy to wmurowano tablicę z tekstem *Ojciec nasz* w języku kaszubskim w kościele Pater Noster wśród innych tablic w różnych językach. Obok pielgrzymek istotną rolę odgrywa Święto Truskawki, albowiem truskawka czy raczej Kaszëbskô Malëna mająca chronione oznaczenie geograficzne uznawana jest za kaszubski symbol.

Kaszubska tożsamość to tożsamość postnowoczesna: płynna i nieciągła, to tożsamość postkolonialna (jeszcze nie-Polak, już nie-Kaszuba). Charakterystyczne dla niej jest ciągłe balansowanie, przechodzenie z jednej tożsamości do drugiej, charakter tożsamości (czy polska, czy kaszubska) wyzwalany jest kontekstualnie: to sytuacja determinuje, czy ktoś jest Kaszubą, czy też Polakiem, przy jednoczesnym braku jednoznacznie określonego wzorca, co znaczy być i jak być Kaszubą czy Polakiem. Kaszuby to obszar pogranicza, gdzie nie ma jednoznacznej linii demarkacyjnej, muru oddzielającego jedną kulturę od drugiej. Kultury (polska i kaszubska) się przenikają, tworzą nową jakość: hybrydę trudną czasem do uchwycenia i opisan

---

¹⁵ Jak pisze Cezary Obracht-Prondzyński tradycja pielgrzymki sięga 1978 roku. Otóż wówczas 22 lipca odbyły się po raz pierwszy zainicjowane przez Aleksandra Celarka, Józefa Mużę i Albina Krellę regaty Kaszëbscë Bôtë pod Żaglami. Z czasem stały się jednym z najważniejszych przedsięwzięć na północnych Kaszubach. Regaty te początkowo doprowadziły jednak do niesnasek między szyprami i dlatego właśnie, jak wyjaśnia A. Celarek, pojawił się pomysł na pielgrzymkę, aby tych niesnasek nie było i aby każdy szyper mógł ze swoją łodzią uczestniczyć w ogólnorybackim przedsięwzięciu (2009).

w tradycyjnych kategoriach. To: „(...) każe więc wypracować inne koncepcje kultury niż te charakterystyczne dla klasycznej antropologii do czasów strukturalizmu, opartej na paradygmacie primordializmu, granic i ścisłej lokalizacji” (Nacher 2008: 75). Tożsamość kaszubska, podobnie jak i współczesna kultura kaszubska, może być zatem postrzegana jako bricolage, w którym to, co stare przenika się z tym, co nowe (przykładem może być zespół muzyczny Sklep Kolonialny). Bricolage charakteryzuje się przemieszczaniem się znaków kulturowych (haft kaszubski na smyczy do telefonu komórkowego). Współczesna kultura kaszubska oraz tożsamość charakteryzują się samoświadomą intertekstualnością (por. Barker 238–239).

Kaszubska tożsamość może być zatem analizowana w kategoriach postfordowskich, staje się ona kategorią tożsamości trafiającą do niszowych grup nabywców. Kaszubskość i kaszubszczyzna stają się, jak już wspomniałam, towarem w firmie Kaszubi sp. z o.o. Utowarowienie kaszubszczyzny bardzo dobrze widoczne jest w wykorzystywaniu motywów kaszubskich – głównie haftu oraz muzyki – do celów komercyjnych. Można zatem kupić kubki, smycze, klocki inkrustowane elementami haftu kaszubskiego. Należy wspomnieć jednak, iż obnoszenie się z przedmiotami (torbami, smyczami, krawatami – pojedynczymi elementami garderoby) zdobionymi haftem ma wskazywać na przynależność do społeczności kaszubskiej. Służy zatem – obok języka – identyfikacji grupowej. Kaszubi bowiem nie mają cech filogenetycznych pozwalających na ich odróżnienie – poszukują zatem sposobów by się wyróżnić/odróżnić. Podczas eventów etnicznych czy też świąt bardzo często ubierają się (przebierają) w stroje kaszubskie. Kaszubska tożsamość to zatem swoista hybryda, przy czym hybrydyzacja polega na mieszaniu się elementów, które same w sobie są hybrydami. „Poszczególne kultury stanowią strefy o zmieniających się granicach, w obrębie których zachodzi ciągły proces hybrydyzacji” (Barker 2005: 295). Jednocześnie – jak zauważa cytowany powyżej Chris Barker: „pojęciem hybrydowości należy posługiwać się jako narzędziem służącym do uchwycenia zmiany kulturowej za pomocą strategicznego «cięcia» czy też tymczasowej stabilizacji kategorii kulturowych”. Należy ponadto zwrócić uwagę na fakt, iż tożsamość współczesnej jednostki jest zazwyczaj tożsamością wieloraką: „(...) ludzie funkcjonują w poprzek i w obrębie wielorakich pozycji podmiotu, ustanowionych w wyniku przecinania się dyskursów rasy, płci kulturowej, wieku, narodowości, klasy itp. Co więcej, nie jest tak, że dysponujemy określonym spłotem różnorodnych przekonań, postaw, języków itp., lecz raczej **takim spłotem jesteśmy**” (podkreślenie autorki) (Barker 2005: 300). To tłumaczy, dlaczego tożsamość kaszubska to najczęściej spleciona tożsamość kaszubsko-polska czy też polsko-kaszubska¹⁶.

BIBLIOGRAFIA

- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised Edition*, London and New York: Verso.
- Appadurai, Arjun. 2005. *Nowoczesność bez granic. Kulturowe wymiary nowoczesności*, przekład i wstęp Z. Pucek, Kraków: TAIWPN UNIVERSITAS.

¹⁶ Oczywiście możliwa jest również i inna konfiguracja, jak choćby kaszubsko-ukraińska, czy ukraińsko-kaszubska, kaszubsko-niemiecka, niemiecko-kaszubska lub kanadyjsko-kaszubska, kaszubsko-kanadyjska itp.

- Bhabha, Homi.K. 1995. *Cultural Diversity and Cultural Differences*, w: Bill Ashcroft, Gareth Griffiths i Helen Tiffin (red.), *The post-colonial studies reader*, London: Routledge, s. 206–209.
- Barker, C. 2005. *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*, przeł. A. Sadza, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bolduan, Tadeusz. 1996. *Nie dali się złamać*, Gdańsk: Oficyna Czec.
- Borzyszkowski, Józef. 1977. *Nadole*, Gdańsk: ZKP.
- Burszta, Wojciech J. 1998. *Antropologia kultury. Tematy, teorie, interpretacje*, Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Comaroff, John i Comaroff Jean. 2011. *Etniczność sp. z o.o.*, Kraków: WUJ.
- Flis, Mariola. 2004. *Etyczny wymiar tożsamości kulturowej*, w: Mariola Flis (red.), *Etyczny wymiar tożsamości kulturowej. Studia z antropologii społecznej*, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos, 11–24.
- Hobsbawm, E., Ranger T. 2008. *Tradycja wynaleziona*, przeł. M. Godyń, F. Godyń, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Horowitz, D.L. 2002. *The Primordialists*, w: D. Conversi (red.), *Ethnonationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the Study of Nationalism*, London: Routledge, s. 72–82.
- Jabłoński, Artur. 2006. *Uprzedzając przeznaczenie*, „Pomerania” 12(393): 4–6.
- Kaszubi. Monografia socjologiczna*. 1990. Marek Latoszek (red.), Tom 5, Rzeszów: TNOiK.
- Labuda, Gerard. 1990. *O potrzebie badań nad społecznością kaszubską*, w: Marek Latoszek (red.), *Kaszubi. Monografia socjologiczna*, Tom 5, Rzeszów: TNOiK, s. 15–38.
- Łukowski, Wojciech. 2002. *Spoleczne tworzenie ojczyzn. Studium tożsamości mieszkańców Mazur*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Majcherek, Janusz. 2008. *Mit wielokulturowości jako ideał aksjologiczny*, w: Maria Szmaja (red.), *Etniczność – o przemianach społeczeństw narodowych*, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos, s. 193–202.
- Mazurek, Monika 2010. *Język – Przestrzeń – Pochodzenie. Analiza tożsamości kaszubskiej*, Gdańsk: Instytut Kaszubski.
- Mazurek, Monika. 2010a. *Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie: między partią polityczną a organizacją etniczno-regionalną*, „Studia Socjologiczne” 3 (198): 77–98.
- Mucha, Janusz. 2005. *Oblicza etniczności. Studia teoretyczne i empiryczne*, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Nacher, Anna. 2008. *Telepleć. Gender w telewizji doby globalizacji*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Nijakowski, Lech M. 2006. *Domeny symboliczne. Konflikty narodowe i etniczne w wymiarze symbolicznym*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Nowicka, Ewa. 2004. *Świat człowieka – świat kultury*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Obracht-Prondzyński, Cezary. 2002. *Kaszubi. Między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*, Gdańsk: Instytut Kaszubski, Uniwersytet Gdański.
- Obracht-Prondzyński, Cezary. 2009. *Rytuały nowe i „stare jak nowe”*, czyli o zmianach w kulturze kaszubskiej, wystąpienie na konferencji PTS SAS 24–26 X 2009 w Starbieniu, maszynopis niepublikowany.

- Ossowski, Stanisław. 1967. *Analiza socjologiczna pojęcia ojczyzny*, w: *Dziela. Tom 3. Z zagadnień psychologii społecznej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 201–226.
- Plomin, Robert, John DeFries, Gerald McClearn i Peter McGuffin. 2001. *Genetyka zachowania*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Porębski, Andrzej. 1991. *Europejskie mniejszości etniczne. Geneza i kierunki przemian*, Kraków: UJ.
- Ridley, Matt. 2001. *Genom. Autobiografia gatunku w 23 rozdziałach*, przeł. M. Koraszewska, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Rothenbuhler, Eric W. 2003. *Komunikacja rytualna. Od rozmowy codziennej do ceremonii medialnej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Synak, Brunon. 1990. *Subiektywne aspekty tożsamości kulturowo-etnicznej ludności Kaszub*, w: Marek Latoszek (red.), *Kaszubi. Monografia socjologiczna*, Tom 5, Rzeszów: TONiK, s. 189–234.
- Synak, Brunon. 2008. *Przemiany kaszubskiej tożsamości*, w: Andrzej Sakson (red.), *Ślązacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy – między polskością a niemieckością*, Poznań: Instytut Zachodni, s. 195–207.
- Synak, Brunon. 1998. *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana. Studium socjologiczne*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Znanięcki, Florian. 1990. *Współczesne narody*, przeł. Z. Dulczewski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

KASHUBIAN IDENTITY – TODAY (AND TOMORROW?)

Kashubians are an ethnic minority living in northern regions of Poland. Their identity is determined by three main factors: their language, territory and heritage. Those factors drive numerous concerted efforts to shape this group identity. There are two major players initiating those efforts: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie (Kashubian-Pomorskie Association) and Kaszëbskô Jednota (Kashubian Unity). The first organization emphasizes the Polish-Kashubian identity, while the other strives to have Kashubians recognized as a nation and takes actions centered on creating a national Kashubian group identity. This article focuses on the many endeavors of those organizations undertaken to sustain and create Kashubianess (both of them understand this term differently). Meanwhile, today's Kashubian identity is not binary; it's a hybridized fringe identity with elements from several different cultures.

Key words: ethnic minority, ethnic identity, Kashubians, ethnical organizations